

KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV TALABALARDA KASBIY MAS'ULIYATLILIKNI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI MEKANIZMI SIFATIDA

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ У СТУДЕНТОВ

THE COMPETENCY-BASED APPROACH AS AN EFFECTIVE MECHANISM FOR FORMING PROFESSIONAL RESPONSIBILITY IN STUDENTS

Muhammadiyeva Manzura Maratovna
Qarshi davlat universiteti, p.f.f.d, dotsent

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'limda kompetensiyaga asoslangan yondashuv talabalarda kasbiy mas'uliyatni shakllantirishning samarali mexanizmi sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi kompetensiyaga asoslangan yondashuvning nazariy asoslarini tahlil qilish, uni amaliy qo'llash mexanizmlarini aniqlash va O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida uning samaradorligini baholashdir. Ushbu maqolada muallif kompetensiyaga asoslangan yondashuv, talabalarda mas'uliyat hissini, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini va kasbiy axloqiy me'yorlarga rioya qilishini sezilarli darajada oshirishini pedagogik-psixologik asoslarini ilmiy- nazariy jihatdan tizimli tahlil qilgan.

Аннотация: В данной статье рассматривается компетентностный подход в высшем образовании как эффективный механизм формирования профессиональной ответственности у студентов. Цель исследования – анализ теоретических основ компетентностного подхода, выявление механизмов его практического применения и оценка его эффективности в высших учебных заведениях Узбекистана. В статье автор систематически анализирует педагогические и психологические основы компетентностного подхода, который значительно повышает у студентов чувство ответственности, способность к самостоятельному принятию решений и соблюдение профессиональных этических норм.

Abstract: This article considers the competency-based approach in higher education as an effective mechanism for the formation of professional responsibility in students. The purpose of the study is to analyze the theoretical foundations of the competency-based approach, identify mechanisms for its practical application, and assess its effectiveness in higher education institutions of Uzbekistan. In this article, the author systematically analyzes the pedagogical and psychological foundations of the competency-based approach, which significantly increases the sense of

responsibility, the ability to make independent decisions, and the observance of professional ethical standards in students.

Kalit soʻzlar: Masʼuliyat, kompetensiya, shakllantirish, samaradorlik, mexanizm, sifat.

Ключевые слова: Ответственность, компетентность, формирование, эффективность, механизм, качество.

Key words: Responsibility, competence, formation, efficiency, mechanism, quality.

Kirish (Introduction). Bugungi globallashuv jarayonida butun dunyoda yoshlarning jamiyatdagi oʻrni, ijtimoiy faolligi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyat taraqqiyoti koʻp jihatdan yoshlarning bilim darajasi, dunyoqarashi, ijtimoiy masʼuliyat hissi bilan bogʻliq.

Zamonaviy jamiyat talablariga koʻra, oliy taʼlim nafaqat bilim berish, balki boʻlajak mutaxassislarda kasbiy masʼuliyatlilikni shakllantirishga qaratilgan boʻlishi kerak. Kasbiy masʼuliyatlilik – bu talabaning oʻz kasbiy faoliyatida axloqiy meʼyorlarga rioya qilish, natijalar uchun javobgarlikni his etish, mustaqil qaror qabul qilish va jamiyat oldidagi majburiyatlarni bajarish qobiliyatidir.

Mamlakatimizda kelajak avlodning bilimli va har tomonlama yetuk boʻlib yetishishini taʼminlash maqsadida mamlakat taʼlim tizimida koʻplab islohotlar va oʻzgarishlar amalga oshirib kelinmoqda. Jumladan, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “Oʻzbekiston Respublikasi Oliy taʼlim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida”gi PF-5847-son Farmoni mamlakatimizning oliy taʼlim tizimida yangi davrning boshlanishiga va tizimga bir qator yangiliklarning kiritilishiga asos boʻldi. Jumladan, Oʻzbekiston Respublikasida taʼlim tizimini isloh qilish jarayonida kompetensiyaviy yondashuv ustuvor yoʻnalish sifatida belgilangan. U talabalarda egallangan bilim, koʻnikma va malakalarni shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatda amaliy qoʻllash layoqatini shakllantirishga yoʻnaltirilgan. Ushbu yondashuv kasbiy masʼuliyatlilikni rivojlantirishning samarali mexanizmi boʻlib, talabalarni faol subʼektga aylantiradi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, koʻplab talabalar nazariy bilimlarni egallagan holda, kasbiy vaziyatlarda masʼuliyatli harakat qilishda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Shu sababli, kompetensiyaviy yondashuvni kasbiy masʼuliyatlilikni shakllantirish mexanizmi sifatida oʻrganish muhim ahamiyatga ega.

Kompetensiya soʻziga pedagogik ilmiy adabiyotlarda turlicha taʼriflar, yondashuvlar mavjud. Jumladan, “Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi”da kompetensiya soʻzi quyidagicha izohlanadi: kompetensiya (lot. competo – erishyapman, munosibman, loyiqman) – muayyan davlat organi (mahalliy oʻzini oʻzi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan

belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; u yo bu sohadagi bilimlar, tajriba.
[2]

“Kompetensiya” atamasi keng ma’noda umumiy masalalarni hal etishda amaliy tajribalar asosida bilim va malakalarni qo’llash, muvaffaqiyatli harakat qilish qobiliyatini bildiradi. Lotincha “campetere”-muvofiq bo’lmoq so’zidan kelib chiqqan.
[3]

Ta’limda kompetentlik bilan yondashuv o’quvchilarni turli ko’nikmalarni egallash, kelajakda ijtimoiy, kasbiy va shaxsiy hayotlarida samarali harakat qilishga yo’naltiradi. Kompetensiya – bu kutilgan natijaga olib keluvchi faoliyat belgisidir. U bilim mahsuli bo’lib, mutaxassis tomonidan uni amaliyotda qo’llay olish qobiliyatidir. Kompetensiyaning bilimdan farqi shundaki, vazifani amaliy bajarmasdan turib, uni aniqlab ham, baxolab ham bo’lmaydi. Malaka kompetentlikning muhim mezon bo’lib, u turli holatlarda, shu qatori muammoli vaziyatlarda ham bir necha bor qo’llash natijasida namoyon bo’ladi. Amaliy kompetentlik - bilim mahsuli bo’lib, amaliyotda qo’llay bilish qobiliyati. Shuningdek, kompetensiya, bilimdan farqli, amaliy faoliyatsiz namoyan bo’lmaydi va uni baholay olish mumkin emas. Kasbiy kompetentlik – kasbiy faoliyatga oid masalalarni hal etishda bilim va ko’nikmalarni amaliy tajribada samarali qo’llay olish qobiliyatidir.

Demak kompetensiya – bu muayyan sohada samarali faoliyat yuritish uchun zarur bo’lgan bilim, ko’nikma, malaka va shaxsiy fazilatlar majmuidir.

Kompetensiyaviy yondashuv esa ta’limni natijaga yo’naltirilgan qiladi: talaba nafaqat bilim oladi, balki uni real hayotda qo’llay oladi. O’zbekiston olimlari (Qorayev S.B., Temirova Sh.R. va boshqalar) ta’kidlaganidek, bu yondashuv talabalarda ijtimoiy-kasbiy mas’uliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Xalqaro tajribada (UNESCO ICT Competency Framework, OECD) kompetensiyaviy yondashuv o’qituvchi va talabalarning raqamli, ijtimoiy va axloqiy kompetensiyalarini birlashtiradi.

Kasbiy mas’uliyatlilik esa shaxsiy (o’z-o’zini nazorat qilish), ijtimoiy (jamiyat oldidagi majburiyat) va kasbiy (mutaxassislikka sodiqlik) jihatlarni o’z ichiga oladi. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, kompetensiyaviy yondashuv bu fazilatlarni shakllantirishda an’anaviy yondashuvdan ustun turadi, chunki u faol o’quv usullari (loyihalar, keys-stadi, amaliyot) orqali mas’uliyatni oshiradi.

Bizningcha kasbiy kompetentlikni oshirishda zamonaviy o’qituvchi ta’lim texnologiyalarining asosiy maqsadlari anglashi va o’quv jarayonini tashkil etishda quyidagilarni inobatga olishi zarur:

talabalarni mustaqil ishlashi, o’qishi va qayta tayyorlash imkoniyatiga ega bo’lgan fundamental ta’limni ta’minlash;

talabalarning ijodiy qobiliyatini, jamoada ishlash qobiliyatini, loyiha fikrlash va tahliliy ko’nikmalarni, kommunikativ kompetensiyalarni, bag’rikenglik va o’z-o’zini

o'rganish qobiliyatini shakllantirish, bu talabalarning shaxsiy, kasbiy va martaba o'sishi muvaffaqiyatini ta'minlaydi;

muammoli vaziyatlarni hal qilishda moslashuvchanlik va o'zgaruvchanlikni oshirish;

talabalarning munosib o'zini-o'zi qadrlashi va ijtimoiy yetukligini shakllantirishga hissa qo'shish;

ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanish ta'lim samaradorligi va sifatini pasaytirmasdan o'qitish vaqtini qisqartirish imkonini berishini inobatga olishi;

jamoada hamkorlik qilish va ishlashga tayyorlik darajasini oshirish;

tadbirkorlik ruhini va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish.

Xulosa qilib aytganda, kompetensiyaviy yondashuv talabalarda kasbiy mas'uliyatlilikni shakllantirishning nafaqat samarali, balki zamonaviy talablarga mos keladigan eng istiqbolli mexanizmlaridan biridir. Uning keng qo'llanilishi oliy ta'lim sifatini oshirish va jamiyat uchun mas'uliyatli mutaxassislar tayyorlashga muhim hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni.; <https://lex.uz/uz/docs/4545884>.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Ж. II. / Таҳрир ҳайъати: Т.Мирзаев ва б.қ. Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2008. -671 б. , 82-бет.
3. Barakayevich Samaridin Qorayev va b. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'limning asosiy jihatlari Volume 3 | issue 1 | 2022
4. Shermuhammedov B. Yoshlar ma'naviyati: muammolar va yechimlar. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.